

Արմենուհի ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ

ՊԱՐԲԵՐՈՒՅԹԸ ՈՐՊԵՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԸ: ՆՐԱ ՀՈՒՆԱԿԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ ՀՈՎՀ. ՇԻՐԱԶԻ ՊՈԵԶԻԱՅՈՒՄ*

Պարբերույթը առաջացել է հնագույն ժամանակներում: Պարբերույթի մասին հիշատակել են դեռ անտիկ հույները, քանի որ դեռևս մ.թ.ա. նրանք ունեին գիր ու հարուստ գրականություն և կարողանում էին տարբերակել գրական և խոսակցական լեզուն՝ ձգտելով գրական խոսքը դարձնել գեղեցիկ, արտահայտիչ և ներազդող: Այդ նպատակին հասնելու համար հին հույներն ուսումնասիրում և բացահայտում էին անտիկ գրողների լեզվառձական յուրահատկությունները՝ աստիճանաբար մշակելով գեղեցկախոսության կանոնները: Հին հույն ճարտասանների համար պերճախոսությունը միջոց էր իրենց քարոզած սկզբունքներն ու գաղափարները տարածելու համար: Հաճախ, երբ հին Հունաստանում դատավարության ժամանակ կողմերից մեկը բավարար չափով փաստեր չէր ունենում մեղադրելու կամ արդարանալու համար, դիմում էր ամենագոր խոսքի ուժին և հռետորական արվեստի վեհաշուք խոսքի գործությամբ շահում գործը: Նախապես գուտ գործնական նպատակ հետապնդելով և առնչվելով հռետորական արվեստի հետ՝ հետագայում այդպիսի ուսումնասիրությունները ձեռք են բերում նաև գիտական արժեք և դառնում խոսքարվեստի ու քերականության առարկա: Աստիճանաբար ձևավորվում են ճարտասանությունը, խոսքարվեստագիտությունն ու քերականությունը¹:

Արիստոտելը իր «Պոետիկա» աշխատության մեջ քննում է ոճի տարբեր տեսակները, դրանց յուրահատկությունները, տալիս է սահմանումներ, կատարում է դասակարգումներ՝ փաստելով գիտական ընդհանրացումներով և բնորոշ օրինակներով: «Ճարտասանության» մեջ, լեզվառձական տարբեր հարցերի քննությանը զուգահեռ, Արիստոտելն անդրադառնում է նաև պարբերույթին. Տալիս է պարբերույթի սահմանումը, դասակարգում է այն, տարբերում դրա տեսակները՝ նշելով առանձնահատկություններն ու հատկանիշները: Ըստ Արիստոտելի՝ *պարբերույթը* բառական շրջանաձև դարձված է, որն ունի սկիզբ և վերջ: Այն կարող է կազմված լինել մասերից, որոնք կոչվում են *կոլոններ* (κωλον): Մեկ կոլոնից կազմված պարբերույթը պարզ է, իսկ երկուսից կազմվածը՝ բարդ, որն էլ լինում է հակադրական, հավասար կամ նման: Հակադրական պարբերույթի մեջ կոլոններից մեկը հակադրվում է մյուսին: Հավասարության դեպքում պարբերույթի կոլոնները լեզվական միավորումներով հավասար են, իսկ նմանությունը արտահայտվում է կոլոնների նմանավանդությամբ: Նա գտնում է, որ պարբերույթի մասերը՝

* Հոդվածն իբրև զեկուցում ներկայացվել է Գյումրիում 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը կայացած «Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովում:

¹ Առաքելյան Վ., Հայերենի պարբերույթը, Եր., 1968, էջ 5-6:

կոլոնները, չպետք է լինեն ոչ շատ կարճ, ոչ էլ շատ երկար: Պարբերությո՞րը կոլոնների շնորհիվ ունի թիվ, քանակ, հետևաբար, ի տարբերություն արձակի, հեշտ է այն հիշել: Նա նշում է նաև պարբերության հիմնական հատկանիշները՝ վերջավորվածություն, կլորացվածություն, ավարտունություն և բազմազանություն: Նշված հատկանիշներով էլ պարբերությո՞րը տարբերվում է սովորական նախադասություններից²:

Ըստ Դեմետրիոսի՝ պարբերությո՞րը կոլոններից կազմված այն խոսքն է, որն սկսվում է ինչ-որ տեղ, ձգտում վերջակետին և նման է շրջանաձև ճանապարհի: Պարբերության կոլոնները նման են կամարներն իրենց վրա պահող քարերի, իսկ սովորական խոսքի կոլոնները նման են այն քարերին, որոնք իրար մոտ են թափված, բայց ընդելուզված չեն կառույցի մեջ: Դեմետրիոսը տարբերում է պարբերության երեք տեսակ՝ հռետորական, պատմական և խոսակցական: Հռետորական պարբերությո՞րը հղկված է և կլորացված, պահանջում է հզոր ձայն և դիմախաղ: Պատմականը ո՛չ շատ կլորացված է, ո՛չ էլ շատ ազատ: Իսկ խոսակցական պարբերությո՞րը հասարակ է ու պարզ, և հազիվ թե պարբերությո՞րը համարվի³:

Հայերը անտիկ աշխարհի գիտուններից, հատկապես հին հույներից, սովորեցին ոչ միայն փիլիսոփայություն, այլ նաև քերականություն և ճարտասանություն: Հայերենի քերականությունն ստեղծեցին ոչ թե առաջին թարգմանիչները, այլ հունաբան հեղինակները՝ թարգմանելով Դ. Թրակացու քերականությունը (V կամ VI դ), որ կոչվում է «Արուեստ քերականութեան»: Մաշտոցի գրերի գյուտից հետո Մեսրոպյան դպրոցներում աշակերտներին արդեն իսկ սովորեցնում էին ճարտասանություն և երկ կառուցելու կանոններ:

Այսպիսով՝ պարբերության մասին խոսել են նաև հայ մատենագիրները՝ ցուցադրելով հայերենի օրինակներով: Հայ հին մեկնություններում պարբերությո՞րը համարվում այն խոսքը, որի շուրջ բառերը շարակարգվում էին շրջաբերաբար կամ բոլորակաբար այնպես, մինչև որ մի ամբողջ ասացվածք ավարտուն է դառնում⁴: Մինչ Աբեղյանը գործածական էին *շրջաբերություն* կամ *պարբերություն* եզրույթները⁵: Հայ իրականության մեջ *պարբերությո՞րը* եզրույթն առաջին անգամ գործածել է Մ.Աբեղյանը: Նա գրում է. «Բազմաբարդ խօսքերի մի առանձին տեսակն է պարբերությո՞րը. դա խօսքերի մի ամբողջական գեղեցիկ միութիւն է, որի մասերը արուեստաւոր կերպով այնպէս են կապակցուում իրար հետ, որ մի հաստ գլխաւոր միտքը, որ զարգանում է ամբողջի մեջ, մինչև վերջն առկախ է մնում»⁶: Նա բացահայտում և մեկնաբանում է պարբերությո՞րը և նշում վերջինիս կազմության պահանջները. «Պարբերության մասերի և անդամների փոխադարձ յարաբերութիւնը հիմնուած է նրանց տրամաբանական և շարահիսսական կապակցութեան վրայ. բայց կատարեալ և գեղեցիկ պարբերության մեջ այդ յարաբերութիւնը աչքի պիտի ընկնի նաև ներդաշնակ ու կշռական շէնքով, որ և հաճելի տպաւորու-

² *Stéu* *Античные теории языка и стиля*, Санкт-Петербург, 1996, С. 194-195.

³ *Նույն տեղում*, էջ 255-256:

⁴ *Առաքելյան Վ.*, *նշվ. աշխ.*, էջ 20:

⁵ *Մայխասեանց Ստ.*, *Հայերեն բացատրական բառարան*, հ IV, Եր., 1945, էջ 80:

⁶ *Աբեղյան Մ.*, *Աշխարհարարի շարահյուսություն*, Վաղարշապատ, 1912, էջ 348:

թին է թողնում: Դրա համար պետք է անդամները որոշ համաչափություն ունենան իրենց ծառայով. իսկ գլխաւոր մասերի ծառայը պետք է հարկաւ համեմատ լինի իրենց բովանդակութեան: Այսպիսի արուեստաւորութեամբ կազմուած պարբերային մէջ, կարդալու ժամանակ, ձայնն առաջին մասի սկզբում ցածրից սկսելով՝ հետզհետէ բարձրանում է և ապա դարձեալ հետզհետէ իջնում է, մինչև որ վերջում հանգստացող աւարտի տպաւորութիւն է թողնում:

Պարբերայինը յատուկ է առաւելապէս վսեմ, հանդիսաւոր խօսուածքին ու ճառերին»⁷:

Պարբերային (период, period, neriodus) եզրային թարգմանված է հունարէն (περίοδος) բառից և նշանակում է շրջանագիծ, շրջան, քանի որ պարբերութային խոսքը շրջանագծի նման կլորացված է: *Պարբերային* եզրայինը հաճախ շփոթում են *պարբերություն* (обзан) եզրայինի հետ, վերջինս հիմա նշանակում է նոր տողի սկիզբ: Ժամանակակից ըմբռնումով պարբերայինը, ըստ էության, բազմաբարդ նախադասության ոճական մի յուրահատուկ տեսակ է, որն առանձնանում է փոքրիկ ծավալուն կառուցվածքով: Պարբերայինը պերճախոսության կարևորագույն միջոցներից մեկն է և ավելի շատ կիրառվում է գրավոր խոսքում, հաճախ է հանդիպում գեղարվեստական գրականության մէջ՝ թե՛ չափածո, թե՛ արձակ, ինչպէս նաև՝ հրապարակախոսության և ոճաբանության մէջ: Պարբերային գործածությունն ավելի շատ զգացական երանգ է հաղորդում խոսքին և ունի ոճական արժեք. ավելի երաժշտական և արտահայտիչ է դարձնում խոսքը: Պարբերայինը իմաստային և քերականական տեսակետից ամբողջական և ավարտուն շարահյուսական կառույց է, ունի հնչերանգային ավարտվածություն և լի է զգացական, քնարական հուզականությամբ, հռետորական և հրապարակախոսական հանդիսավորությամբ և կրթոտությամբ: Կառուցվածքային տեսակետից՝ որպէս շարահյուսական ուրույն կառույց, անկախ իր բաղադրիչների քանակից, որը հաճախ կարող է շատ ծավալուն լինել, արտաբերության հնչերանգով այն միշտ բաժանվում է երկու մասի: Առաջին մասը կոչվում է *բարձրացում* (արտաբերվում է տոնը աստիճանաբար բարձրացնելով), երկրորդը՝ *իջեցում* (արտաբերվում է տոնը ցածրացնելով), որոնք իրարից բաժանվում են զգալի դադարով: Գրավոր խոսքում այդ դադարը կարող է արտահայտվել ստորակետով կամ անջատման գծիկով, իսկ մասնագիտական գրականության մէջ արտահայտվում է || պայմանական նշանով: Պարբերայինի մասերից մեկը համատիպ լեզվական միավորների շարք է, որի բաղադրիչներն սկսվում են կապակցական նույն բառով (եթէ միավորված են գողվածով), ունեն ստորոցայի նույն ձևերը (պարզ կամ բաղադրյալ), նույն ժամանակը և ներդաշնակ ու համաչափ մի կառույց են կազմում⁸: Օրինակ՝ Երբ լուսափոթի զարունն է գալիս, Երբ հողն արնին իր կուրծքն է բացում,

Երբ բողբոջում են վարդեր ու նարգիզ, Երբ խնձորենիք ծաղկում են, ցնծում,

Երբ խենթ ջրերն են ընկնում իրար գիրկ, Երբ խենթանում են ծաղիկ ու մեղու,

⁷ Արեղյան Մ., Աշխարհարարի շարահյուսություն, Վաղարշապատ, 1912, էջ 350:

⁸ Տե՛ս Գարեգինյան Գ., Ժամանակակից հայոց լեզու, Եր., 1984, էջ 356-357:

Երբ համբուրվում են երկիր ու երկինք,- || Ուզում եմ մեկին ծաղիկներ նետել... (Հովհ.Շ, 7):

Մի ողջ աշխարհիկ ողջ տեղահանվեց, Մանկանց ճիչ-ժխտրն աստղեր բերեց վար, ||

Բայց ոչ մի ազգի ականջ չթեքվեց Դեպի եղեռնի դժոխքն այսահար ... (Հովհ.ՇԴ, 227):

Հովհ. Շիրազի պոեզիան բազմաձև, բազմալար և վեհաշուք է: Նա երգիչն էր մարդու, մարդկայության, մարդկային խղճի, սիրո, բնության, հայրենիքի և դարի: Շիրազին հոգեհարազատ էին ինքնարտահայտման ամենատարբեր ձևեր՝ քառյակ, բանաստեղծություն, պոեմ, ներբող, եղերերգ և այլն: Նա քաջ գիտակցում էր. «Որ գործից հետո Միշտ էլ լեզուն են մարտադաշտ հանում, Եվ ինչ չի կարող ոչ մի գործ անել, Լեզուն է անում» և այդ սկզբունքով էլ կառուցել է իր խոսքը: Պարբերությո՞րը, լինելով խոսքը ոճավորելու անփոխարինելի միջոց, անշուշտ իր ուրույն տեղն ունի խոսքը վարպետորեն ոճավորող բանաստեղծի՝ Հովհ.Շիրազի պոեզիայում: Եղեռնագարկ ժողովրդի սևապրիլյան ողբերգությունից ծնված բանաստեղծը կարողացել է հմտորեն և տեղին գործածել շարահյուսական այս ուրույն կառույցը՝ պարբերությո՞րը՝ խոսքին տալով ոճական նուրբ քնարականություն, հուզականություն և հանդիսավորություն:

Պարբերությունները դասակարգում են մի քանի սկզբունքով.

1. ըստ եղանակավորման,
2. ըստ կառուցվածքի:

Ըստ եղանակավորման՝ պարբերությունները լինում են՝ պատմողական, հարցական, բացականչական, հրամայական և ըղձական: Ամենից շատ գործածական են պատմողական պարբերությունները, սակայն քիչ չեն նաև մյուս տեսակները:

Պատմողական պարբերությո՞րը՝ Ինձ հոգեհանգիստ կատարեք միայն Մասիսի վրա, ||

Երբ հանեք բանտից նոր շունչ տվող հովերն էլ նրա,

Երբ հանեք բանտից իմ Վանն ու Անին իմ Վանա ծովով,

Երբ ելնեն բանտից Մայր Հայաստանիս երկունքի ցավով,

Հավերժամանուկ իմ հայ Մասիսներն հայրենամոռուս ... (Հովհ.ՇԵ, 68):

Հարցական պարբերությո՞րը: Հարցական պարբերությունները իրական հարց ու պատասխանի բնույթ չունեն, դրանք ճարտասանական հարցում են:

Օրինակ՝ Երջանկությունը թե անանց լիներ՝ || Ինչո՞ւ չէիր գա իմ գիրկը նորից, Ինչո՞ւ ինձ սիրող մտքից կհաներ, Ինչո՞ւ չէր պոկվի սիրտս հուշերից ...

(Հովհ.Շ, 106):

-Ո՞րն է, բաբո, մեր հայրենիք. || Էն, որ ունի կարմիր արև՝ Յուր կապուտակ գլխի վերև.

Էն, որ ունի լեռն Ալազյազ՝ Հավքերն՝ անուշ, ջրերը՝ սազ (Հովհ.Շ, 60):

Բացականչական պարբերությո՞րը՝ Ու սիրտը դող՝ Խջեզարեն արագ իջավ դարն ի վար,

Տեսավ որսը՝ տեգը կրծքին, || Բայց ա՛յն, որսկանը չկար ... (Հովհ.ՇՄ, 95):

Ըղձական պարբերային՝ Ա՛խ, չգայիր գիրկս դեռ, Դեռ հանելուկ լինեիր,
Ես՝ հույսերիս ծովափին, Դու ծովում ձուկ լինեիր, Երազեի քեզ անվերջ,
Բայց երբ հանկարծ հանեի, Երանի թե ինձ նման Մի մեծ մանուկ
լինեիր... (Հովհ.Շ, 51):

Հրամայական պարբերային՝ Չէ՛, բալիկիս հագուստը՝ գառ,
Արևն՝ երես, լուսինն՝ աստառ, Ծիածանը գոտիկն արեք,
Աչքերս իբրև կոճակ դրեք, Միրտս դրեք ծոցն ու կարեք, ||
Միրտս սրտին պատվաստ լինի, Որ ինձ աստղե թռոններ ծնի (Հովհ.Շ, 50):

Ըստ պարբերայինի բաղադրիչ մասերի քանակի՝ այն կարող է լինել երկ-
անդամ, եռանդամ, քառանդամ և բազմանդամ, որոնք կարող են կապակցված լի-
նել թե՛ շաղկապներով, թե՛ շաղկապական կամ ընդհանրացնող բառերով, թե՛ ա-
ռանց դրանց՝ շարահարությամբ (գրավոր խոսքում՝ ստորակետերով կամ միջա-
կետերով):

Եթե առկա է բազմաբարդ նախադասություն, որի յուրաքանչյուր բաղա-
դրիչ սկսվում է կապակցական միևնույն բառով, սակայն այն կառուցվածքային
տեսակետից արտաբերության հնչերանգով բաժանված չէ երկու մասի, ապա
պարբերային լինել չի կարող: Այդպիսին է Հովհ. Շիրազի «Մայրս» բանաստեղծու-
թյունն ամբողջությամբ:

Ըստ կառուցվածքի պարբերայինները կարող են լինել *պարզ* կամ *բարդ*:

Պարզ պարբերային: Պարզ նախադասության բազմակի (համագոր) ան-
դամները, շղթայակցվելով միևնույն համադասական շաղկապի կրկնությամբ,
խոսքին կարող են հաղորդել դանդաղ ընթացք, ռիթմ և երաժշտականություն,
ինչն էլ հատուկ է պարբերայինի: Պարզ պարբերային են համարվում բառակա-
պակցություններով արտահայտված բազմակի անդամներ ունեցող այն պարզ
նախադասությունները, որոնց կազմի մեջ մտնող բազմակի անդամները կա-
պակցված են միևնույն համադասական շաղկապով. «Քերականագիտության մեջ
ընդունված է պարբերային համարել նաև այն պարզ նախադասությունները, որոնց
կազմում ներդաշնակ և համատիպ ձևավորմամբ թվարկվում են համագոր բառա-
կապակցություններ, գերազանցապես առաջադաս դիրքով»⁹:

Օրինակ՝ Մանուշակներ ոտքերիս ու շուշաններ ձեռքերիս,

Ու վարդերը այտերիս, ու գարունը կրծքիս տակ,

Ու երկինքը հոգուս մեջ, ու արևը աչքերիս,

Ու աղբյուրները լեզվիս՝ || սարից իջա ես քաղաք ... (Հովհ.Շ, 5):

Հովհ. Շիրազը, հետևելով անտիկ ճարտասանների օրինակին, վերոհիշյալ
պարզ նախադասության բազմակի անդամները շղթայակցելով ու շաղկապի
կրկնությամբ, բանաստեղծական խոսքին հաղորդել է դանդաղ ընթացք, ռիթմ և
երաժշտականություն:

Հաճախ դերբայական դարձվածները ևս կարող են կազմել պարբերայինի
մաս, քանի որ «... քերականական համասեռության հետևանքով ունենում են հա-

⁹ *Գարեգինյան Գ.*, նշվ. աշխ., էջ 361:

մաչափ ու ներդաշնակ կառույց, բառերի զուգահեռ շարադասություն, արտաբերական նույնանմանություն, իմաստային մոտիկություն և այս ամենի հետևանքով կանոնավոր կշռույթ»¹⁰:

Օրինակ՝ Ազգեր ու ցեղեր սրի քաշելով, Իր սրի բերանն անգամ մաշելով, ||
Դեռ չէր հագնում այնպես, որ սարսեց ... (Հովհ.ՇԵ,110):

Բարդ պարբերույթ: Բարդ պարբերությունների պարագայում երկու մասերն էլ կազմվում են նախադասություններից, որոնք կարող են կապակցվել թե՛ համադասական, թե՛ ստորադասական հարաբերությամբ: Ստորադասական պարբերույթի *գերադաս* մասը կարող է արտահայտված լինել պարզ, բարդ համադասական կամ ստորադասական նախադասություններով, որին լրացնում է համատիպ կառույցներից կազմված *ստորադաս* մասը: Ստորադաս մասն էլ իր հերթին կարող է լինել պարզ կամ բարդ: Երբ պարբերույթի անդամները, իրենց հերթին, լրացումներ են ունենում, հնչերանգային հաջորդականությունը դանդաղում է, իսկ պարբերույթը՝ երկարում: Հանդիպում են նաև *գերադաս* և *ստորադաս* մասերի տարբեր զուգակցումներով կազմված պարբերություններ, որոնք կարող են արտահայտել իմաստային տարբեր հարաբերություններ:

Օրինակ՝ Ելնեմ, ծաղկումն է ձնծաղիկների՝ Ձյունից ինձ նայող աչերն համբուրեմ,

Գնամ ետևից ծիծեռնակների՝ Նրանց հետ ետ գամ՝ գարունը բերեմ,-

Բարձրանամ կապույտ գահը լեռների՝ Արևն իբրև թագ իմ գլխին առնեմ,-

Հագնեմ ծիրանին արշալույսների,- Գարնան թագավոր ինձ թագադրեմ,

Եվ հրովարտակ արձակեմ մի խիստ, || Որ աղբյուրները հավերժ կարկաչեն,

Որ ծաղկեն լեռներն իմ արևանիստ, Որ ծով դաշտերը հավերժ կանաչեն,

Որ գարունները գան ու չգնան, Որ հավերժանան գմբուխս դրախտով,

Որ բեկվի իմ դեմ խորհուրդ մահվան, Որ մարդը ցնձա հավերժի բախտով (Հովհ.Շ,9):

Ըստ կապակցման բնույթի և արտահայտած հարաբերությունների՝ բարդ պարբերությունները լինում են համադասական և ստորադասական:

Համադասական պարբերություններ: Համադասական պարբերությունները, ըստ էության, բազմաբարդ համադասական նախադասության ոճական մի յուրահատուկ տեսակ են: Համադասական պարբերույթ կազմող բաղադրիչ մասերը քերականորեն համասեռ են և երկուսից պակաս չեն կարող լինել: Համադասական պարբերույթի բաղադրիչ մասերը իրար հետ կարող են կապակցվել չորս կարգի հարաբերությամբ՝ միավորիչ, հակադրական կամ ներհակական, տրոհական և հավելական կամ մեկնական: Ամենից հաճախ գործածվում են հակադրական հարաբերությամբ կապակցված պարբերությունները:

Օրինակ՝ Բայց ես երգեցի աչքերդ միայն, Մեկ էլ աչքերիդ երկինքները խոր,
Բայց ես երգեցի հոնքերդ միայն, Մեկ էլ հոնքերիդ կամարները վեհ,

¹⁰ Առաքելյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 44:

Բայց ես երգեցի մարմինդ միայն, Մեկ էլ քո մարմնիդ մարմարներն հրե,
Բայց ես երգեցի ոտքերդ միայն, Մեկ էլ ոտքերիդ հետքերն՝ իմ սրտին,
Ախ, ես երգեցի քո սերը միայն, (Որ կամուրջ քանդեց իմ բախտի ճամփին) ||
Ու պարտք մնացինք բոլոր ճամփեքին, Դու ինձ, ես՝ ներող մեր հայրենիքին
(Հովհ.Շ,12):

Ստորադասական պարբերություններ: Պարբերային ստորադաս նախադասությունները, ըստ էության, բազմաբարդ՝ համաստորադասական նախադասության ոճական մի յուրահատուկ տեսակ են: Կառուցվածքային տեսակետից ստորադասական պարբերային կազմված է լինում գերադաս և ստորադաս բաղադրիչ մասերից: Ստորադաս մասը կարող է կազմված լինել տարբեր բնույթի լրացական միավորներից՝ նախադասություններից, որոնք թվարկվում են իբրև միասեռ անդամներ և լրացնում գերադաս մասին:

Օրինակ՝ Ես կվառեմ իմ երգերը, || Թե չբուժեն մեր վերքերը,
Թե չդառնան մեծամրմուռ Հայ սփյուռքին՝ ներգաղթի դուռ,
Թե սուրբ հացի պես չբուրեն՝ Թե ողջ ազգը տուն չբերեն,
Թե չհանեն հայոց լեզուն Մինչև Միփան, Միմ ու Մասուն,
Մինչև Արմանց, Վանանդ ու Միս, Թե չհանեն մինչև Մասիս (Հովհ.ՇԵ, 41):

Չնայած որ սովորաբար պարբերային հիմնական իմաստը արտահայտում է գերադաս մասը, այնուամենայնիվ, այն կներկայացնի թվարկվող անդամների անավարտ շարք, եթե չլինի ստորադաս մասը, որը եզրափակում, իմաստային և կառուցվածքային առումով ավարտուն է դարձնում շարահյուսական այս ուրույն կառույցը՝ միասնաբար կազմելով պարբերային:

Պարբերային ստորադաս մասը գերադասի նկատմամբ կարող է լինել նախադաս կամ հետադաս, ըստ այդմ էլ կարող է արտաբերվել *բարձրացող* կամ *իջնող* հնչերանգով:

Օրինակ՝ Եվ ես երջանիկ կլինեմ այնժամ, Եվ գուցե այնժամ ես մահը սիրեմ, ||

Երբ անմահ լինեմ, երբ հավերժանամ, Երբ գարունները ողջ թագավորեմ...(Հովհ.Շ, 9):

Երբ մանկությունս հավիտյան չվեց Թիթեռների հետ իմ թիթեռ գարնան,
Երբ մանուկ կյանքիս կոկոնից բացվեց Ծաղիկն իմ անհոգ պատանեկության, ||

Չգիտեմ ինչո՞ւ պատանի ոգիս Երանի տվեց մանուկ անցյալիս (Հովհ.ՇԵ, 24): Շարահարական (անշաղկապ) պարբերություններ: Տարածված են նաև շարահարական պարբերությունները, որոնց բնույթը հաճախ հնարավոր չէ հստակ տարրորոշել:

Օրինակ՝ Ծնվածս օրը ինձ մի հարցնի, || Հայր ծննդյան լուկ մի օր չունի,
Հայր մեռցվել, ծնվել է նորից, Մեռցվել նորից, նորից է ծնվել,
Նորից է ծնվել, մեռցվել նորից, Ծնվել է նորից, նորից մեռցվել,
Նորից մեռցվել, ծնվել է նորից (Հովհ.Շ, 59):

Ուտից գլուխ մայր էր մայրս, Հիսուսի պես սրբո բերան,

Մի տուն որք տան հայր էր մայրս, || Ա՛խ, ո՞նց տարավ մահը նրան (Հովհ.ՇՀՄ, 209):

Ինչպես տեսանք, պարբերությո՞րն առաջացել է հնագույն ժամանակներում: Պարբերության մասին հիշատակել են դեռ անտիկ հույները՝ Արիստոտելը, Դեմետրիոս և ուրիշներ, ինչպես նաև հայ մատենագիրները, սակայն հայ իրականության մեջ պարբերությո՞րն եզրույթն առաջին անգամ գործածել է Մ. Աբեղյանը: Պարբերությո՞րն բազմաբարդ նախադասություն է, դրա գործածությունն ավելի շատ զգացական երանգ է հաղորդում խոսքին և ունի ոճական արժեք. ավելի երաժշտական և արտահայտիչ է դարձնում խոսքը, իսկ իմաստային և քերականական տեսակետից այն ամբողջական և ավարտուն շարահյուսական կառույց է: Պարբերությո՞րն, լինելով խոսքը ոճավորելու անփոխարինելի միջոց, անշուշտ իր ուրույն տեղն ունի խոսքը վարպետորեն ոճավորող բանաստեղծի՝ Հովհ.Շիրազի պոեզիայում:

Հ Ա Մ Ա Ռ Ո Տ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Հովհ.Շ – Հովհաննես Շիրազ, Հատընտիր, Եր., 1992:

Հովհ.ՇԴ – Հովհաննես Շիրազ, Հայրց Դանթեականը, Եր., 1990:

Հովհ.ՇԵ – Հովհաննես Շիրազ, Երկեր, Գիրք առաջին, Եր., 1981:

Հովհ.ՇՀՄ – Հովհաննես Շիրազ, Հուշարձան մայրիկիս, Եր., 1971:

Հովհ.ՇՄ – Հովհաննես Շիրազ, Միամանթոն և Խջեզարե, Եր., 1970:

ПЕРИОД , КАК ЭЛЕМЕНТ РИТОРИКИ, ЕГО ГРЕЧЕСКИЕ ИСТОКИ И ОТРАЖЕНИЕ В ПОЭЗИИ ОВ. ШИРАЗА

___ *Резюме* ___

___ *А. Мхитарян* ___

В современном представлении период – это особый стилистический вид сложного предложения, имеющий характерно большой объем. Период – важный инструмент ораторского искусства. Использование периода в речи придает ей чувственность и стилистическую ценность. С точки зрения синтаксиса период всегда делится на две части с помощью интонации, независимо от того из скольких частей он состоит синтаксически. Одна из частей периода – это ряд однородных синтаксических единиц, составляющие части которого начинаются с одного и того же связывающего слова, имеют одинаковые формы сказуемого и составляют гармоничное целое.

Периоды классифицируются: 1. По цели высказывания (повествовательное, вопросительное и т. д.), 2. По типу строения предложения (сложное, простое).

В армянской литературе мастерски и к месту использовал периоды Ов.Шираз. С их помощью он смог придать своему поэтическому слову больше лиризма, эмоциональности и пафоса.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Մխիթարյան Արմենուհի Մնացականի – ք. գ. թ., դոցենտ, Խ. Աբովյանի անվան

Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մայրենիի

և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոն,

E-mail: mkhitaryanarmenuhi@mail.ru